

ปัญญาพละในพระเจ้าอโศกมหาราช

รุจี ตันต้อศวโยธี

นักวิชาการอิสระ

The Panna Bhala: Strength of Wisdom in King Ashoka the Great

Rujee Tantiatsawayothee

Independent scholar

Article Info

Vol. 3 No. 1 (Jan-Apr 2023)

Academic Article

Article History:

Received 19 Nov 2022;

Revised 14 Feb 2023;

Accepted 17 Apr 2023

คำสำคัญ:

ปัญญาพละ;

พระเจ้าอโศกมหาราช

Corresponding Author,

E-mail: moorujee

@yahoo.com

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาว่า “ปัญญาพละ” คืออะไร และเป็นอย่างไร 2) เพื่อศึกษา “ปัญญาพละ” ในพระเจ้าอโศกมหาราช พบว่า 1) “ปัญญาพละ” คือ กำลังปัญญา สามารถวินิจฉัยและดำเนินการให้บรรลุผล “ปัญญาพละ” เป็นหนึ่งในห้าของ “พละ 5” อันประกอบด้วย “พาหุพละ/กายพละ” (กำลังความสามารถในการรบ), “โภคพละ” (กำลังทรัพย์), อมัจฉพละ กำลังข้าราชการ (อำมาตย์), “อภิษัจจพละ” (กำลังแห่งความมีตระกูลสูง) และ “ปัญญาพละ” (กำลังแห่งปัญญา) 2) “ปัญญาพละ” ในพระเจ้าอโศกมหาราชนั้น เกิดจาก “สุดตมยปัญญา” คือปัญญาที่เกิดจากการสดับตรับฟังและประสบการณ์ตรงที่พระองค์ทรงได้รับ, “จินตมยปัญญา” คือปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ไม่ประมาท และ “ภาวนามยปัญญา” คือปัญญาที่เกิดจากการพัฒนาทางจิต การฝึกฝนและการปฏิบัติ องค์ความรู้ใหม่ ได้แก่ พระเจ้าอโศกมหาราชทรงผสมผสาน “พลังปัญญา” ร่วมกับพลังด้านอื่นๆ ของพระองค์ แล้วนำมาบูรณาการร่วมกัน จนพระองค์ทรงสามารถปฏิรูปพระองค์เองและปฏิรูปสังคม ทรงหยุดกระทำการรบ ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนา ทรงเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปยังแคว้นแคว้นต่างๆ รวมทั้งทรงปกครองแผ่นดินโดยธรรม ทรงให้ความสำคัญต่อทุกชีวิต ทุกศาสนา ทรงได้รับการถวายพระนามว่า “อโศกมหาราช”

Keywords:

The Panna Bhala: Strength of

Wisdom;

King Ashoka the Great

Abstract

The results of the study were as follows: 1) To study, What is “The Panna – bala” is the strength of wisdom diagnose and fellfields. “The Panna -bala” is 1 in 5 “Bala of a King” which consist of “Baha – bala” (strength of arms), “Bhoga – bala” (strength of wealth), “Amacca – bala” (strength of counselors) and “Panna – bala” (strength of

wisdom) 2) “The Panna – bala” in King Ashoka the Great came from “Sutamaya -panna” (The wisdom resulting from listening, studying and his direct experiences), “Cintamaya -panna” (The wisdom resulting from his thought - out carefully.) “Bhavanamaya – panna” (The wisdom which came from the mental development and practice. The body of knowledge indicates that is 3) “King Ashoka the Great” had combined and integrated all of his bala together until he could reform himself and social. He stopped wars. He changed himself to believe in Buddhism and propagated Buddhism to another lands. He ruled the land with justice. He gave the importance to every life and every religion. He was bestowed the name “King Ashoka the Great”.

บทนำ

“ชัตติยะ” หมายถึง กษัตริย์ “พละ” หมายถึง กำลัง “ชัตติยพละ 5” หมายถึง กำลังทั้ง 5 ของ กษัตริย์ที่พึงมี (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 263-264) เพื่อให้กษัตริย์เกิดความมั่นใจในการ ครองแผ่นดินได้อย่างมั่นคงไม่หวั่นไหว ในพระพุทธศาสนา กล่าวถึง “พละ 4” คือ ธรรมอันเป็นกำลัง เป็นพลัง ที่ทำให้บุคคลทั่วไปดำเนินชีวิตด้วยความมั่นใจ ประกอบด้วย ปัญญาพละ วิริยพละ อดทนพละ และสังคห พละ แต่สำหรับพระมหากษัตริย์ ที่ได้ชื่อว่าเป็นราชาธิราช คือ พระราชาผู้เป็นใหญ่กว่าพระราชาอื่น ๆ แล้ว “พละ “หรือ “พลัง” ย่อมต้องมีมากขึ้นไปกว่านั้น จึงจะทำให้เป็นกษัตริย์ที่สามารถปกครองแผ่นดินได้เป็น อย่างดี ซึ่งนั่นก็คือ “ชัตติยพละ 5” ซึ่งชัตติยพละ 5 ประกอบด้วย 1) พาหาพละ /กายพละ หมายถึง กำลังที่ ทำให้มีความพร้อมในการเป็นกษัตริย์ 2) โภคพละ หมายถึง กำลังโภครักษ์ 3) อมัจจพละ หมายถึง กำลัง อำมาตย์ ขุนนางที่ปรึกษาและข้าราชการ 4) อภิษัจจพละ หมายถึง กำลังแห่งชาติตระกูลสูง 5) ปัญญาพละ หมายถึง กำลังแห่งปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556: 263-264) จากความหมายและ องค์ประกอบของชัตติยพละ 5 ดังที่ได้กล่าวมาแสดงให้เห็นว่า ชัตติยพละ 5 มีความสำคัญยิ่งต่อการเป็น กษัตริย์ หากขาดพละใดพละหนึ่งไปย่อมทำให้การปกครองแผ่นดินเป็นไปอย่างไม่ราบรื่น อาจถึงขั้นล้มเหลวใน การปกครอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ปัญญาพละ” ของกษัตริย์ที่จะนำพาสังคมและประเทศชาติไปสู่ความ เจริญรุ่งเรือง

พระเจ้าอโศกมหาราชแห่งราชวงศ์โมริยะทรงเป็นพระมหากษัตริย์พระองค์หนึ่งที่ทรงมี “ปัญญา พละ” อันโดดเด่น เห็นได้จากเมื่อครั้งที่ประเทศอินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษ กษัตริย์ที่ชาวอินเดียระลึกถึง มากที่สุดคือ “พระเจ้าอโศกมหาราช” มีการกำหนดสัญลักษณ์ด้วยการนำวงล้อธรรมจักรมาเป็นส่วนหนึ่งของ ธงชาติอินเดีย และกำหนดให้หัวสิงห์ของเสาอโศกเป็นตราประจำแผ่นดิน แม้ว่าในขณะนั้นจำนวนประชากร อินเดียที่นับถือพระพุทธศาสนามีน้อยมาก แต่ถึงกระนั้นก็ยังมิช้อย่อนแอทางประวัติศาสตร์ว่าพระเจ้าอโศก

มหाराชทรงเป็นกษัตริย์ที่โหดร้าย คำถามจึงอยู่ที่ว่าพระเจ้าอโศกมหาราชทรงมี “ปัญญาพละ” หรือไม่อย่างไร เพราะอาจทรงมีเพียง พาหะพละ โภคพละ อมัจจพละและอภิขัจจพละเท่านั้นก็ได้ อย่างไรก็ตามการแสดงแนวคิดหรือตั้งสมมติฐานไว้เพียงอย่างเดียวคงไม่เพียงพอ จำเป็นที่จะต้องมีการศึกษาวิเคราะห์และตีความให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด ใน 2 ประเด็นคือ

- 1) “ปัญญาพละ” คืออะไรและเป็นอย่างไร
- 2) “ปัญญาพละ” ในพระเจ้าอโศกมหาราช

ผู้เขียนได้นำหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเรื่อง “ชัตติยพละ 5” มาใช้เป็นแนวคิดในการวิเคราะห์และตีความ รวมทั้งศึกษาวิเคราะห์พระราชกรณียกิจของพระเจ้าอโศกมหาราชที่มีปรากฏเป็นหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ ทั้งที่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น จารึกอโศก หลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรแต่เป็นงานด้านสถาปัตยกรรมและประติมากรรม เช่น สถูป เจดีย์และวิหาร เป็นต้น ซึ่งทั้งหมดที่กล่าวมาล้วนเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของอินเดีย เป็นประวัติศาสตร์ศิลปะอินเดียโบราณและประวัติพระพุทธศาสนาที่ใกล้เคียงกับความเป็นจริงมากที่สุด ข้อมูลหลักฐานไม่ได้ถูกบิดเบือน ทำให้การวิเคราะห์ตีความมีความใกล้เคียงกับข้อเท็จจริงมากยิ่งขึ้น

ดังนั้น บทความวิชาการนี้เป็นการศึกษา “ปัญญาพละในพระเจ้าอโศกมหาราช” อีกทั้งยังทำให้ได้คำตอบที่สำคัญว่า “ปัญญาพละ” คืออะไร เป็นอย่างไร และพระเจ้าอโศกมหาราชทรงมี “ปัญญาพละ” หรือไม่อย่างไร

เนื้อเรื่อง

1. “ปัญญาพละ” คืออะไรและเป็นอย่างไร

“ปัญญาพละ” คือ กำลังปัญญา มีความรู้ทั่ว มีเหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว หมายถึง กษัตริย์ต้องมีพลังปัญญา หมายถึง มีความรู้ทั่ว มีเหตุผล รู้ดีรู้ชั่ว และมีวิธีดำเนินการให้บรรลุผลในพระพุทธศาสนากล่าวถึง การเกิดของปัญญา ความสำคัญของปัญญา และการใช้พลังปัญญาของผู้นำหรือพระมหากษัตริย์ ไว้ดังนี้

1. การเกิดของปัญญา ปัญญาเกิดจาก

จินตามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาอันมาจาก โยนิโสมนสิการ ที่เกิดขึ้นใน ตนเอง คิดเองในใจได้อย่างรอบคอบ ไม่ประมาท

สุตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการสดับตรับฟัง การศึกษาเล่าเรียน

ภาวนามยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการพัฒนาทางจิต การฝึกฝนและการลงมือปฏิบัติ

2. ความสำคัญของปัญญา

ในพระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ปัชโชตสูตร พระพุทธเจ้าตรัสถึงความสำคัญของ “ปัญญา” ไว้ดังนี้ “ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 80: 85) ในขณะที่เดียวกัน การมีปัญญาก็ต้องมีสติไว้ควบคุมด้วย “สติเป็นธรรมเครื่องตั้งอยู่ในโลก” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 15 ข้อ 80: 85) แสดงให้เห็นว่า ปัญญาที่มีความสำคัญมากที่สุด และการมีปัญญาควรต้องมีสติควบคู่ไปด้วย คือ ไม่เผลอจำได้ คมจิตกับงานที่กำลังทำอยู่ได้

ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย จัตตารีสนิบาตชาดก เทศสกุณชาดก นกขัมพุกะ กล่าวกับพระเจ้ากรุงพาราณสีถึงความสำคัญของ “ปัญญาพละ” ไว้ดังนี้ “กำลังปัญญานั้นเป็นกำลังประเสริฐสุด เป็นยอดกำลังกว่ากำลังทั้งหลาย บัณฑิตผู้มีกำลังปัญญาสนับสนุนย่อมประสบประโยชน์ แม้ถึงคนมีปัญญาทราวมจะได้แผ่นดินที่สมบูรณ์ก็จริง คนอื่นผู้มีปัญญาอ่อนกตขี่เขาซึ่งไม่ประสงค์จะยึดครองแผ่นดินนั้นเสีย ขอเดชะพระองค์ผู้เป็นเจ้าแห่งกาสิ ถึงกษัตริย์แม้อุบัติในสกุลอันสูงยิ่ง ได้ราชสมบัติแล้วแต่มีปัญญาทราวมจะดำรงพระชนม์ชีพอยู่ด้วยโภคะแม้ทั้งปวงหาได้ไม่ ปัญญาเท่านั้นเป็นเครื่องวินิจฉัยเรื่องที่ได้ฟัง ปัญญาเป็นเหตุให้เกียรติยศชื่อเสียงเจริญรชนในโลกนี้ประกอบด้วยปัญญาเมื่อเกิดทุกข์ก็ประสบสุขได้” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 27 ข้อ 30-33: 599)

ตัวอย่าง “ปัญญาพละ” ในพระมหากษัตริย์หรือผู้นำที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

มหากปิ หนึ่งในนิบาตชาดก ที่แสดงคุณธรรมและคุณลักษณะของผู้เป็นหัวหน้า โดยกล่าวถึง “มหากปิ (มหากบิลวานร)” พญาลิงโฬิสต์ว์ที่ได้ช่วยบริวารแปดหมื่นตัวให้รอดพ้นจากการถูกทหารของพระราชายมมหากปิพยายามใช้ทั้ง “พาทาพละ” และ “ปัญญาพละ” ในการช่วยเหลือบริวารให้พ้นภัย ด้วยการทอดกายเป็นสะพานให้บริวารลิงได้ข้ามแม่น้ำจากฝั่งหนึ่งไปยังอีกฝั่งหนึ่งด้วยความปลอดภัย โดยใช้เถาวัลย์ผูกติด 2 เถา หลัง จากนั้นจึงพุ่งตัวไปยังต้นไม้อีกฝั่งหนึ่งแต่ไปไม่ถึงจึงใช้เท้าหน้าทั้งสองจับกิ่งไม้ที่ยื่นออกมากลางอากาศ ร่างของมหากปิจึงเหมือนถูกตรึงอยู่กลางอากาศที่บรรดาบริวารลิงได้ใช้เป็นสะพานข้ามไปยังอีกฝั่งหนึ่งได้อย่างปลอดภัย

พระราชาตรัสถามพญาลิงว่า ลิงเหล่านั้นเป็นอะไรกับพญาลิง พญาลิงโฬิสต์ว์ตรัสความไว้ตอนหนึ่งว่า “การผูกด้วยเถาวัลย์นั้นไม่ทำให้ข้าพเจ้าเดือดร้อน ถึงตายก็ไม่เดือดร้อน ขอข้าพเจ้าได้นำความสุขมาให้แก่ฝูงลิงที่ข้าพเจ้าปกครองอยู่ (เท่านั้น) ขอเดชะพระราชาผู้ปราบข้าศึก นี่เป็นอุปมาสำหรับพระองค์ขอพระองค์ทรงสดับข้ออุปมานั้นเถิด ก็พระราชมหากษัตริย์ผู้ทรงทราบชัด ควรแสวงหาความสุขมาให้แก่ชนทั้งปวงคือ ทั้งชาวแคว้น พาหนะพลนิกายและชาวบ้าน” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 27 ข้อ 88-89: 271)

พระเจ้าพิมพิสาร พระองค์ทรงใช้ “ปัญญาพละ” ในด้านการสร้างความสัมพันธ์กับต่างแคว้นเพื่อผูกไมตรีแทนการสงคราม เช่น ทรงอภิเษกกับพระนางเวเทหิซึ่งเป็นพระราชธิดาของพระเจ้ามหาโกศลแห่งแคว้นโกศล ทรงสร้างไมตรีกับพระเจ้าจันตปัชโชตแห่งแคว้นอวันตี ด้วยการส่งหมอชีวกมารภัจจ์ แพทย์ ประจำราชสำนักไปรักษาพระอาการประชวรของพระเจ้าจันตปัชโชต จนทรงหายจากพระอาการประชวร ดังจะเห็นได้ว่าพระเจ้าพิมพิสารทรงเห็นความสำคัญของ “ปัญญา” และทรงพยายามเพิ่มพูน “พลังปัญญา” ให้แก่ตนเอง เห็นได้จากการที่พระองค์ทรงมีความปรารถนาที่จะพึงรู้ธรรมของพระผู้มีพระภาคจนทำให้พระองค์ทรงเลื่อมใส ได้ธรรมจักขุ ทรงแสดงตนเป็นอุบาสก เข้าถึงพระรัตนตรัย และทรงน้อมถวายปาเวสุวันแต่พระผู้มีพระภาค ซึ่งนับเป็นวัดแห่งแรกในพระพุทธศาสนา

พระเจ้าอชาตศัตรู กษัตริย์ผู้ขาด “ปัญญาพละ” แต่ในภายหลังได้พยายามหมั่นฝึกฝน ปรับเปลี่ยนตนเองให้ดีขึ้น ในพระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท มลวรรค อธิบายไว้ว่า “ผู้มีปัญญาพึงกำจัดมลทินของตนทีละน้อย ทุกขณะ โดยลำดับ เหมือนช่างทองกำจัดสนิมทองฉนั้น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 239: 106) พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเป็นตัวอย่างของกษัตริย์ที่ยอมรับในความผิดพลาดของตนเอง จากการที่

พระองค์ได้ทรงกระทำปิณฑุฆาตต่อพระราชบิดา พระเจ้าอชาตศัตรูทรงกราบทูลต่อพระพุทธเจ้า ดังความในพระสุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค สามัญญผลสูตร “ขอพระผู้มีพระภาคทรงจำหม่อมฉันว่า เป็นอุบาสกผู้ถึงสรณะตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไปจนตลอดชีวิต ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ ความผิดได้ครอบงำหม่อมฉันผู้โง่เขลาเบาปัญญาซึ่งได้ปลงพระชนม์พระราชบิดาผู้ทรงธรรม เพราะต้องการความเป็นใหญ่ ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญขอพระองค์ทรงรับทราบความผิดของหม่อมฉันตามความเป็นจริงเถิด เพื่อจะได้สำรวมต่อไป” (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 9 ข้อ 250: 856) หลังพุทธปรินิพพาน พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ในการทำ “ปฐมสังคายนาพระไตรปิฎก”

ตัวอย่าง “ปัญญาพละ” ของพระมหากษัตริย์ในประวัติศาสตร์

พระเจ้ามังราย (พญามังราย) ทรงเป็นปฐมกษัตริย์แห่งราชวงศ์ล้านนา ทรงสืบเชื้อสายมาจากปู่เจ้าลาวแห่งอาณาจักรเงินยาง พระเจ้ามังรายทรงเป็นแบบอย่างของกษัตริย์ที่ก่อปรด้วยปัญญาพละ ทรงเป็นกษัตริย์ที่เพิ่มพูนพลังปัญญาของพระองค์เองจากการพิจารณาด้วยเหตุผล การรับฟังคำแนะนำ และการตัดสินใจพระทัยด้วยพระองค์เอง ดังตัวอย่างการสร้างเมือง “เวียงกุมกาม” และ “เชียงใหม่” พระเจ้ามังรายเสด็จมาครองเมืองเชียงราย และทรงยกทัพมาปราบเมืองหริภุญชัย พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ประกอบด้วยชัตติยพละ 5 ทรงเพิ่มพูนพลังปัญญาด้วยการทรงเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เช่น การสร้างเมือง “เวียงกุมกาม” (ปัจจุบันอยู่ในเขต อ.สารภี จ. เชียงใหม่) พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้ขุดคูทั้ง 4 ด้านเพื่อให้แม่น้ำปิงไหลเข้า จากนั้นทรงสถาปนาเมืองเวียงกุมกามให้เป็นเมืองหลวงแห่งแรกของล้านนา แต่ต่อมาเมื่อเวียงกุมกามประสบปัญหาน้ำท่วม จึงทรงปรึกษาพระสหายคือพ่อขุนรามคำแหงแห่งอาณาจักรสุโขทัยและพญางำเมืองแห่งอาณาจักรพะเยา จากนั้นจึงทรงตัดสินใจสร้าง “เชียงใหม่” ขึ้นเป็นเมืองหลวงแทน โดยในระหว่างที่สร้างเมืองหลวงนั้น ทรงประทับอยู่ที่หริภุญชัย (คณะกรรมการวรรณคดีแห่งชาติ, 2556: 358)

มังรายศาสตร์ เป็นพระราชนิพนธ์ในพระเจ้ามังรายทรง พระราชนิพนธ์นี้ ถือเป็นวรรณกรรมที่เป็นหลักฐานสำคัญด้านกฎหมาย ด้านการปกครอง ด้านประวัติศาสตร์และด้านวรรณกรรม “มังรายศาสตร์” เป็น “ปัญญาพละ” ที่แสดงถึงความรอบรู้และความมีคุณธรรมของพระเจ้ามังรายที่ทรงมีต่อประชาชน “เป็นหลักฐานสำคัญในการศึกษาประวัติศาสตร์สังคมล้านนา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เรื่องการปกครองบ้านเมืองที่ให้ความเป็นธรรมแก่ทุกชีวิต สร้างความเป็นระเบียบให้แก่สังคม มังรายศาสตร์ได้ช่วยชี้ช่องให้ลูกขุนพิจารณา ลงโทษผู้กระทำผิดตามควร และให้เหมาะสมกับฐานะของผู้กระทำผิด” (คณะกรรมการวรรณคดีแห่งชาติ, 2556: 358)

2. “ปัญญาพละ” ในพระเจ้าอโศกมหาราช

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ลำดับที่ 3 แห่งราชวงศ์โมริยะ พระองค์ทรงเป็นพระราชนัดดาของพระเจ้าจันทรคุปต์ ปฐมกษัตริย์ผู้สถาปนาราชวงศ์โมริยะ และทรงเป็นพระราชโอรสในพระเจ้าพินทุसार หากพิจารณาในภาพรวมแล้วจะพบว่า พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ประกอบด้วย “ชัตติยพละ 5” คือ

2.1 พาหาละ (กายพะละ) หมายถึง กำลังแขนหรือกำลังกาย ทรงมีความเข้มแข็ง มีความสามารถในเชิงรบ สามารถที่จะปกป้องบ้านเมืองและยังขยายอำนาจไปยังแคว้นอื่น ๆ ได้อีกด้วย แคว้นต่าง ๆ เหล่านี้ปัจจุบันเมื่อมีการแบ่งแยกประเทศก็จะเปลี่ยนไปขึ้นอยู่กับประเทศต่าง ๆ

2.2 โภคพะละ เป็นกำลังแห่งขัตติยพะละลำดับที่สอง หมายถึง กำลังแห่งทรัพย์สมบัติของกษัตริย์ที่จะใช้ในการทำนุบำรุงราษฎรหรือให้ความอนุเคราะห์เมื่อประชาราษฎรตกทุกข์ได้ยาก หรือใช้เพื่อพิทักษ์แผ่นดินเมื่อเกิดทุกข์ไข้ฉิบ ฆาหะรลาล เนห์รุ นายกรัฐมนตรีคนแรกของอินเดียและรัฐบุรุษของอินเดียเขียนถึงความรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจของยุคราชวงศ์โมริยะไว้ดังนี้ “สินค้าเข้าและสินค้าออกในยุคโมริยะนี้เจริญมาก สินค้าที่ส่งออกจากอินเดียมี ผ้าแพร ผ้ามัสลิน ผ้าเนื้อดี เครื่องตัดกระดาษ ไม้ที่ปักดอกเป็นเงินหรือทอง ผ้าปักและนวม น้ำหอมและหยูกยา งามช้างและสิ่งที่ทำด้วยงาช้าง เครื่องเพชรและทอง มีเจ้าหน้าที่ควบคุมตรวจตราดูแลถนนสายต่าง ๆ เป็นระยะ ๆ เจ้าหน้าที่ที่ทำเรือรับผิดชอบค่าระวางจากเจ้าของเรือผู้เดินทางข้ามทะเลหลวงไปยังอ่าวเบงกอล สุราต หรืออเล็กซานเดรีย..” (เนห์รุ, ฆาหะรลาล, 2515: 370)

2.3 อมัจจพะละ คือกำลังแห่ง อำมาตย์ ข้าราชการและที่ปรึกษา พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างอมัจจพะละ โดยทรงแต่งตั้งอุปราชบริหารบ้านเมืองตามพระบรมราชโองการของพระองค์ ทรงแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ในการบริหารราชการอย่างหลากหลายนับตั้งแต่ ปราเทคิกะ มหามาตรา ยุกตะ ราชุกะ รวมทั้งธรรมมหามาตรา ทรงเน้นความรวดเร็วในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ โปรดให้มี “สภาคณะมนตรี” เพื่อร่วมกันปรึกษาหารือและรายงานให้พระองค์ทราบได้ตลอดเวลา

2.4 อภิชัจจพะละ คือกำลังความมีชาติสูง พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นผู้สืบทอดราชสันตติวงศ์ จึงทำให้พระองค์ทรงได้รับความศรัทธาจากประชาชน ทรงรับน้ำมูรธาภิเษกในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกและทรงดำรงชาติตระกูลแห่งกษัตริย์สืบต่อมา

2.5 ปัญญาพะละ คือพลังแห่งความรู้ทั่ว ความมีเหตุผลที่กษัตริย์พึงมีเพื่อนำพาประเทศชาติและสังคมไปสู่ความรุ่งเรือง แม้กษัตริย์จะประกอบด้วยพะละทั้ง 4 ดังที่ได้กล่าวมา แต่หากอ่อนด้อยในด้าน ปัญญาพะละ ย่อมทำให้การปกครองแผ่นดินล้มเหลว ดังนั้นแม้พระเจ้าอโศกมหาราชจะทรงปราดเปรื่อง มั่งคั่งด้วยกำลังทรัพย์ แวดล้อมไปด้วยกำลังทหาร แต่การขาดปัญญาพะละในบางช่วงของชีวิต เป็นประวัติศาสตร์ที่ทำให้พระองค์ถูกวิจารณ์ว่าทรงเป็นกษัตริย์ที่ โหดร้าย อย่างไรก็ตามด้วย “ปัญญาพะละ” ของพระองค์ที่ทรงมีเหนือกว่าพะละอื่นใด ทำให้พระองค์ทรงเป็นกษัตริย์ที่ได้ชื่อว่า กษัตริย์ผู้ทรงธรรม ยุติธรรม สร้างคุณประโยชน์ให้แก่สังคม ประเทศชาติและสังคมโลก การวิเคราะห์ปัญญาพะละในพระเจ้าอโศกมหาราชอาจพิจารณาได้ตามประเด็นต่อไปนี้

1) **สุดตมยปัญญา** คือ ปัญญาที่เกิดจากการสดับตรับฟัง การศึกษาเล่าเรียน ในกรณีของพระเจ้าอโศกมหาราช หมายถึง การได้ฟัง การได้เห็น และการได้พบกับประสบการณ์ตรง อันเกิดจากเหตุการณ์ดังต่อไปนี้คือ

การได้พบกับกัลยาณมิตรธรรม พระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีโอกาสได้เพิ่มพูนพลังปัญญาของพระองค์ให้มากยิ่งขึ้น จากการที่พระองค์ทรงได้พบกับกัลยาณมิตรธรรมที่เป็นผู้แนะแนวทางอันดีงามให้แก่พระองค์ ทำให้พระองค์ได้ทรงเห็นทางสว่างแห่งธรรม กัลยาณมิตรธรรมท่านแรก คือ “สามเณรนิโครธ”

พระเจ้าอโศกมหาราชทรงมีโอกาสได้พบกับสามเณรนิโครธซึ่งเป็นพระโอรสของเจ้าชาย “สุชีมะ” ผู้เป็นพระเชษฐาของพระเจ้าอโศกมหาราช ในคัมภีร์มหาวงศ์กล่าวถึงพระเจ้าอโศกมหาราชเมื่อทรงได้พบกับสามเณรนิโครธไว้ ดังนี้ “พระเจ้าอโศกทรงเลี้ยงพราหมณ์วันละ 60,000 คน ต่อมา ทรงพบกับนิโครธสามเณรผู้เป็นโอรสของเจ้าชายสุมนะ พระโอรสองค์โตของพระเจ้าพินทุसार หลังจากได้ทรงสดับพระธรรมเทศนา ทรงหันมาเลื่อมใสพระพุทธศาสนา” (สุเทพ พรหมเลิศ, 2553: 51-52)

กัลยาณมิตรธรรมอีกท่านหนึ่ง คือ “พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระ” พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระ มีชาติกำเนิดเป็นพราหมณ์ ผ่านการศึกษาไตรเพทอันเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาพราหมณ์ แต่ต่อมาภายหลังเกิดความเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา จึงออกบวชเป็นสามเณรและศึกษาพระไตรปิฎกจนแตกฉาน เป็นที่เลื่อมใสของคนเป็นจำนวนมาก สถานการณ์ของพระพุทธศาสนาในเวลานั้นมีนักบวชบางคน que แสดงพระสัทธรรมของพระพุทธเจ้าผิดเพี้ยนไป พระเจ้าอโศกมหาราชจึงโปรดฯ ให้มีการทำสังคายนาพระไตรปิฎก โดยทรงนิมนต์พระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระเป็นองค์ประธานในการสังคายนา

2) **จินตามยปัญญา** คือ ปัญญาที่เกิดจากการคิดพิจารณาอันมาจากโยนิโสมนสิการ ที่เกิดขึ้นในตนเอง คิดเองในใจได้อย่างรอบคอบ ไม่ประมาท “จินตามยปัญญา” ในพระเจ้าอโศกมหาราช เกิดจากการที่พระองค์ทรงได้ประสบข้อมูลที่เป็นรูปธรรมแล้วทรงนำมาโยงสัมพันธ์กับข้อมูลความรู้ที่ทรงมีอยู่จนเกิดเป็นพลังปัญญาขึ้น ดังนี้ “การสงครามที่กาลิงคะ” ก่อให้เกิดปัญญา เกิดการรู้ดีรู้ชั่ว ผลของสงครามที่กาลิงคะ ภาพความเสียหายของศพทหารที่กระจายเกลื่อนกลาด ทำให้พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสลดพระทัย เป็นประสบการณ์ตรงที่ผ่านประสาทสัมผัสของพระองค์ จนส่งผลถึงการคิดแบบปัจจุบัน (Present Thought) คือ ไม่ต้องมีใครบอกให้คิด พระองค์ทรงตระหนักในการกระทำของพระองค์ว่าเป็นกรรมอันหนัก “สัมมาทิฐิ” จึงเกิดขึ้น เกิดปัญญาเห็นว่า สงครามคือการฆ่า การทำลาย แม้ว่าการสงครามนั้นจะเป็นไปเพื่อปกป้องประชาชนของพระองค์ จินตามยปัญญาในพระองค์เองผนวกกับสุดตมยปัญญา คือ “การได้พบกับกัลยาณมิตรธรรม” เช่น สามเณรนิโครธและพระโมคคัลลีสบุตรติสสเถระ ส่งผลให้พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเกิดปัญญา ทรงเกิดการคิดแบบคุณค่าแท้ คุณค่าเทียม (Real Value and Unreal Value) หันมาปฏิรูปตนเองด้วยการนับถือพระพุทธศาสนา บำรุงพระพุทธศาสนา เลิกพิธีกรรมแบบพราหมณ์ หันมาให้ทาน บำรุงบ้านเมือง ดูแลประชาชนให้ได้รับความยุติธรรมรวมทั้งให้ความคุ้มครองสัตว์และป่าไม้ด้วย

3) **ภาวนามยปัญญา** คือ ปัญญาที่เกิดจากการพัฒนาทางจิต การฝึกฝนและลงมือปฏิบัติ เป็นภาวนามยปัญญาที่เกิดขึ้นในพระเจ้าอโศกมหาราช ที่สามารถนำมาแยกตัวอย่างได้อย่างเป็นรูปธรรมมีเป็นจำนวนมาก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ทรงเลิกทำสงคราม พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเปลี่ยนการทำสงครามมาเป็นการเผยแผ่ธรรมไปในราชอาณาจักรของพระองค์และดินแดนต่าง ๆ “หลังจากพิธิบรมราชาภิเษกได้ 8 ปี พระเจ้าอโศกมหาราชทรงได้รับชัยชนะจากสงครามที่เมืองกาลิงคะ คนจำนวนหนึ่งแสนห้าหมื่นคนถูกจับเป็นเชลย อีกประมาณหนึ่งแสนคนถูกฆ่าตาย และมีอีกมากกว่านั้นที่ต้องล้มตายไป สงครามในครั้งนั้นทำให้พระเจ้าอโศกมหาราชทรงเริ่มโน้มเข้าหาธรรม ทรงศรัทธาและทรงเริ่มศึกษาธรรม พระองค์ทรงสำนึกผิดในการทำสงครามที่กาลิงคะ” (เนห์รู, ขวาทะรุลาล, 2515: 370)

ทรงเข้าถึงพระรัตนตรัย พระเจ้าอโศกมหาราชทรงปฏิรูปสังคมโดยทรงเริ่มต้นจากการปฏิรูปพระองค์เองก่อนเป็นลำดับแรก ด้วยการหันมานับถือพระพุทธศาสนา เห็นได้จากการที่พระองค์เสด็จไปนมัสการสถานที่ประสูติ ตรัสรู้ แสดงปฐมเทศนาและปรินิพพานของพระพุทธเจ้า มีปรากฏจากหลักฐานต่าง ๆ เช่น ข้อความใน จารึกเสาศิลา ฉบัรอง ที่ลุมพินี (A Pillar in Lumbini) “หลังพระราชพิธีบรมราชาภิเษกได้ 20 ปี พระเจ้าอโศกมหาราชเสด็จจรกรรมยาตรามายังลุมพินี เพื่อมากราบนมัสการสถานที่ประสูติของพระพุทธเจ้า พระเจ้าอโศกมหาราชทรงประดิษฐานเสาอโศกไว้ ณ สถานที่แห่งนี้ เพื่อแสดงให้เห็นทราบว่าพระพุทธเจ้าประสูติ ณ สถานที่แห่งนี้ และพระองค์ยังโปรดฯ ให้ยกเว้นภาษีและลดหย่อนภาษีโดยให้จ่ายเพียงหนึ่งในแปดส่วนของผลผลิตที่ได้เท่านั้น” (เนห์รู, ขวาหะร์ลาล, 2515: 370)

ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนาและทรงเป็นผู้นำในการปฏิบัติธรรม เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ การไม่พูดเท็จ การให้เกียรติกัน การเคารพผู้ใหญ่ การให้ทาน การให้อภัย การให้ความยุติธรรม และการเคารพพระรัตนตรัย เป็นต้น ดังตัวอย่าง “พระเจ้าอโศกมหาราชทรงถวายพรแด่พระสงฆ์ให้มีสุขภาพดีและมีความสุข ท่านทั้งหลาย หากท่านกล่าวคำพูดนี้แสดงให้เห็นว่าท่านเคารพศรัทธาในพระพุทธ พระธรรมและพระสงฆ์ ถ้อยคำที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้เป็นสิ่งที่ดี หลักธรรมจะดำรงไว้อย่างยาวนาน เช่น พระวินัย แนวทางอันประเสริฐในการดำเนินชีวิต” (เนห์รู, ขวาหะร์ลาล, 2515: 370)

ทรงสร้างสรรควิธีการสื่อสารเพื่อเผยแผ่ธรรมะสู่ประชาชน พระเจ้าอโศกมหาราชทรงสร้างสรรควิธีการเผยแผ่ธรรมะสู่ประชาชนด้วยวิธีการที่หลากหลาย โดยทรงเริ่มต้นจาก

การสื่อสารภายในองค์กร ด้วยการทำสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งที่ 3 เป็นการปฐกฐนาในหมู่สงฆ์เพื่อแก้ปัญหาพวกเดียรถีย์ (นักบวชนอกศาสนา) ที่ปลอมมาบวชในพระพุทธศาสนามากขึ้น แสดงธรรมวินัยที่ผิดไปจากหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า รวมทั้งพวกอลัชชี (ภิกษุผู้จงใจประพฤติละเมิดพุทธบัญญัติ ทำผิดและไม่แก้ไข) การทำสังคายนาพระไตรปิฎกในครั้งนั้นมีพระโมคคัลลีบุตรติสสเถระเป็นองค์ประธานและพระเจ้าอโศกมหาราชทรงเป็นองค์อุปถัมภ์ ทำการสังคายนาที่อโศการาม เมืองปาตลีบุตร (ปาฏลีบุตร/ปัตนะ) ซึ่งเป็นเมืองหลวงของพระเจ้าอโศกมหาราช

การสื่อสารมวลชน หลังการทำสังคายนาพระไตรปิฎก พระเจ้าอโศกมหาราชทรงส่งพระสงฆ์ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนา ณ ดินแดนต่าง ๆ ถึง 9 สาย ทรงสร้างจารึกอโศก (Edicts of Ashoka) เพื่อจารึกคำประกาศหรือพระบรมราชโองการ (edicts) ของพระองค์ลงบนแผ่นศิลาขนาดใหญ่ (boulders) และเสาหิน (pillars) จารึกทั้งหลายเหล่านี้รวมเรียกว่า จารึกอโศก (Edicts of Ashoka) ตลอดจนการสร้างวิหารและสถูปต่าง ๆ

ทรงยกเลิกประเพณีที่เบียดเบียนชีวิตอื่นและประเพณีที่มีสาระน้อย พระเจ้าอโศกมหาราชทรงยกเลิกการบูชายัญ การทำพิธีมงคลที่มีสาระเพียงน้อยนิด “พระเจ้าอโศกมหาราชตรัสว่า ในอดีต การทำพิธีมงคลในโอกาสต่าง ๆ เช่น เมื่อเจ็บป่วย แต่งงาน คลอดลูก การทำพิธีตั้งแต่การเตรียมการไปจนถึงพิธีดำเนินการนั้น สูญเสียเวลาไปมาก แต่ได้ผลตอบแทนน้อยมาก สิ่งที่จะทำให้เกิดมงคลได้รับผลตอบแทนมากที่สุด คือ การปฏิบัติธรรมเพื่อให้เกิดศรัทธา เช่น ปฏิบัติต่อคนรับใช้และคนงาน เคารพครูอาจารย์ สำรวมตน ไม่เบียดเบียนสิ่งมีชีวิต” (เนห์รู, ขวาหะร์ลาล, 2515: 370)

พระเจ้าอโศกมหาราช ทรงมี 1) สุตตมยปัญญา คือ การได้ฟัง เห็น และประสบการณ์ตรงจาก ภัยามมิตรธรรม ได้แก่สามเณรนิโครธ และพระโมคคัลลิตุตรติสสเถระ 2) จินตมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิด จากการคิดพิจารณาอันมาจากโยนิโสมนสิการ คิดเองในใจได้อย่างรอบคอบ ไม่ต้องมีใครบอกให้คิด พระองค์ได้ ประสบข้อมูลที่เป็นรูปธรรมแล้วโยงสัมพันธ์กับข้อมูลความรู้ที่ทรงมีอยู่จนเกิดเป็นพลังปัญญาขึ้น ได้แก่ การ สงครามที่กาลิงคะ 3) ภวานมยปัญญา คือ ปัญญาที่เกิดจากการพัฒนาทางจิต การฝึกฝนและลงมือปฏิบัติ ได้แก่ ทรงเลิกทำสงคราม ทรงเข้าถึงพระรัตนตรัย ทรงหันมานับถือพระพุทธศาสนาและทรงเป็นผู้นำในการ ปฏิบัติธรรม ทรงสร้างสรรค์ วิธีการสื่อสารเพื่อเผยแผ่ธรรมะสู่ประชาชน การสื่อสารภายในองค์กร การ สื่อสารมวลชน ทรงยกเลิกประเพณีที่เบียดเบียนชีวิตอื่นและประเพณีที่มีสาระน้อย ทรงปกครองแผ่นดินโดย ธรรม ทรงพิทักษ์สิ่งแวดล้อม

บทสรุป

พระราชประวัติของพระเจ้าอโศกมหาราชคือบทพิสูจน์ที่แสดงให้เห็นว่า “พลังปัญญา” คือพลังที่ สำคัญที่สุดของการเป็นกษัตริย์ “ปัญญาพละ” ในพระเจ้าอโศกมหาราชแสดงให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพของ พระองค์ ที่ทำให้เกิดให้เกิดประโยชน์ต่อพระพุทธศาสนาและต่อโลก การดำเนินการด้านการสื่อสารของ พระองค์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ด้านการสื่อสารมวลชน ทำให้การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของพระเจ้าอโศกมหาราช มิใช่เป็นเพียงการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ยังเป็นการประกาศให้โลกได้รับรู้ถึง “ปัญญาพละ” ในเชิง นิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม อัจฉริยภาพด้านงานพุทธศิลป์ของชาวโมริยะให้เป็นที่ประจักษ์ตาแก่โลกมาจนทุก วันนี้ การเลือกใช้ทรัพยากรท้องถิ่นอย่างชาญฉลาด ความรอบรู้ทางด้านพระพุทธศาสนาที่สื่อผ่านงาน ศิลปกรรม ประติมาวิทยา (Iconology) บ่งชี้ให้เห็นถึงพระอัจฉริยภาพของผู้นำกับการอยู่ร่วมกันด้วยความ รมเย็นในสังคม ที่มีได้จำกัดวงอยู่เพียงในหมู่ชาวพุทธเท่านั้นแต่ยังปกแผ่ให้สังคมสงบสุขร่มเย็น จารึกอโศกเป็น หนึ่งในหลักฐานที่แสดงให้เห็นถึง “พลังปัญญา” ของพระเจ้าอโศกมหาราชมาในการนำคำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้ามาปรับใช้ในการปฏิรูปตนเองและสังคม เป็นจารึกแห่งความเอื้อเฟื้อ ความเอื้ออารีของพระเจ้า อโศกมหาราชที่ทรงมีต่อประชาชน สมณพราหมณ์ และคนยากไร้ รวมไปถึงจนถึงสิ่งแวดล้อม พระเจ้าอโศ กมหาราชจึงทรงเป็นเกียรติเป็นศักดิ์ศรีของชาวอินเดียและชาวโลก จริงอยู่ที่ในเชิงประติมาวิทยา (Iconology) หัวสิงห์บนยอดเสาอโศกอาจเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจและความกล้าหาญ แต่ประติมากรรม (Relief) “สิงห์ 4 ตัว” ทุนพระธรรมจักร ที่โตรณะ / ซุ้มประตู ของสถูปสาญจี องค์ที่ 3 อาจตีความได้ว่า “คำสั่งสอนของ พระพุทธเจ้าเป็นความจริงที่ประกาศไว้บนผืนโลกนั้น จะหมุนเคลื่อนไปกับโลก” อีกประการหนึ่ง “สิงห์” อาจ มิได้หมายถึง อำนาจแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังอาจหมายถึง พระเจ้าอโศกมหาราชทรงใช้พระราชอำนาจไป 4 ทิศทางเพื่อประกาศความมั่นคงแห่งธรรม แทนอำนาจที่ได้มาจากการรุกราน “พลังปัญญา” ในพระเจ้าอโศ กมหาราช มีอยู่มากอย่างอเนกอนันต์ และเป็นพลังอันสำคัญที่สุดที่ทำให้ผู้คนเรียกขานพระนามของพระองค์ว่า อโศกมหาราช (Ashoka the Great)

เอกสารอ้างอิง

- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เนห์รู, ชวาหะร์ลาล. (2515). *พบลินอินเดีย แปลโดย กรุณา กุศลาสัย*. พระนคร: กมลากร.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2556). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 21. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ผลิธัมม.
- รุจี ตันตือสวโยธี. (2565). *ขัตติยพละ 5 ในพระเจ้าอโศกมหาราช*. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์ดีการพิมพ์ จำกัด.
- วรรณคดีแห่งชาติ, คณะกรรมการ. (2556). *วรรณคดีแห่งชาติ*. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอดีสัน เพรส โปรดักส์ จำกัด.
- สุเทพ พรหมเลิศ. (2553). *การศึกษาวเคราะห์คัมภีร์มหาวงศ์*. วิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Ven,S. Dhammika. (8 August 2021). *The Edicts of King Ashoka*. From <https://www.accesstoinsight.org/lib/authors/dhammika/wheel386.html>.